

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

7-8. Pészah.

2022. március 24. és 31.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

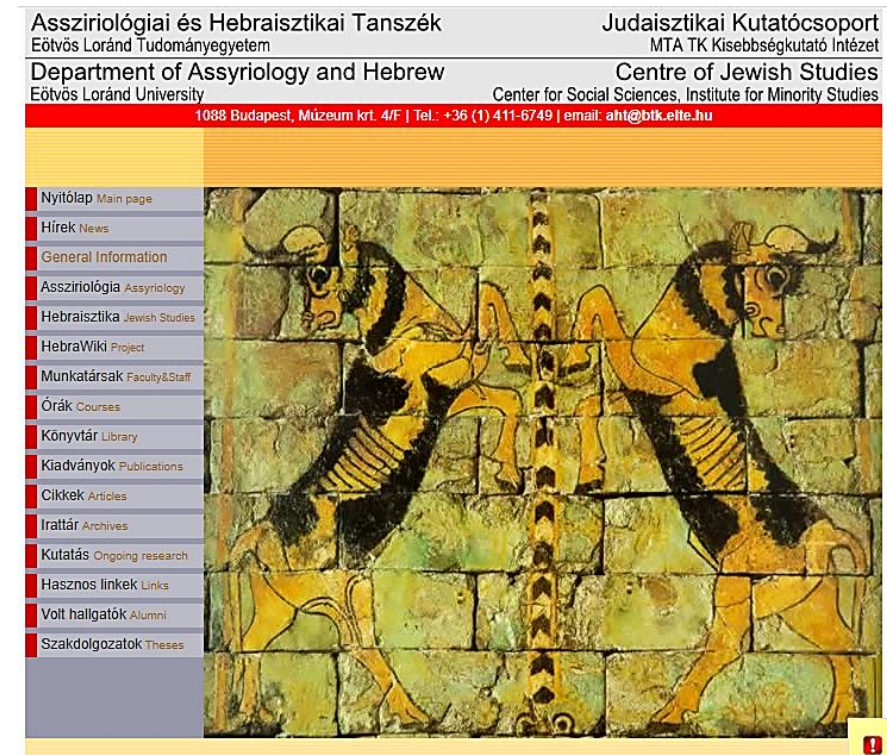
- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

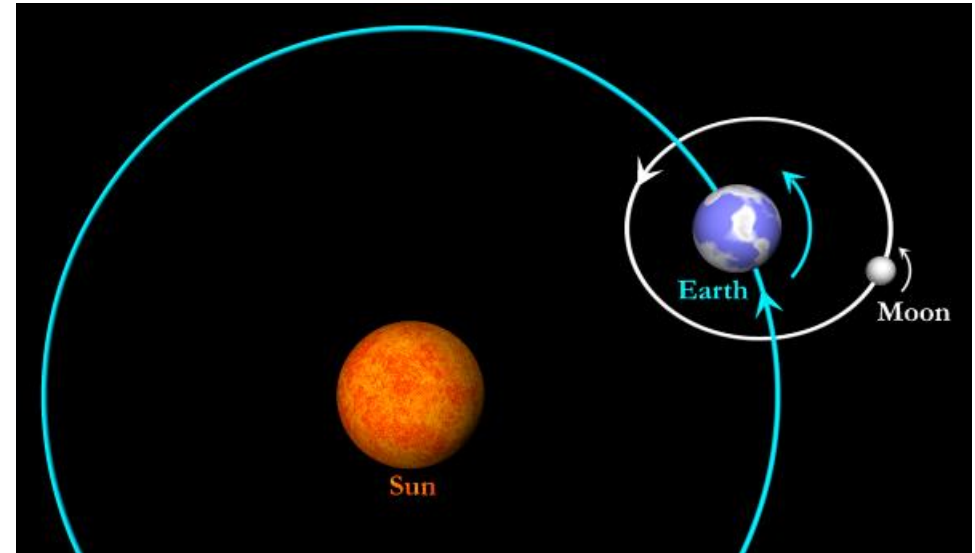
Luniszoláris naptár

(ismétlés, ld. 1. félévben)

- 1 szinódikus hónap \approx 29,5306 nap
- 1 napév \approx 365, 2422 nap

235 holdhónap \approx 6939,6 nap \approx 19 napév

- 1 hónap = 29 v. 30 nap felváltva
- 12 hónap = 354 nap (353, 355 nap) rendes év: $6 \times 29 + 6 \times 30 = 354$ nap
- 13 hónap = 384 nap (383, 385 nap) szökőév (שנה מעוברת *sana meubberet*)
- 19 éves Metón-ciklus: 12 rendes év + 7 szökőév = 235 hónap
Szökőév (*adar séni, ve-adar*), ha 19-cel osztva a maradék: 3, 6, 8, 11, 14, 17 v. 19/0.

Az év ciklusa

Mettől meddig tart egy év?

Tekufa / plur. tekufot (תְּקוּפָה)

- a Nap négy speciális állása,

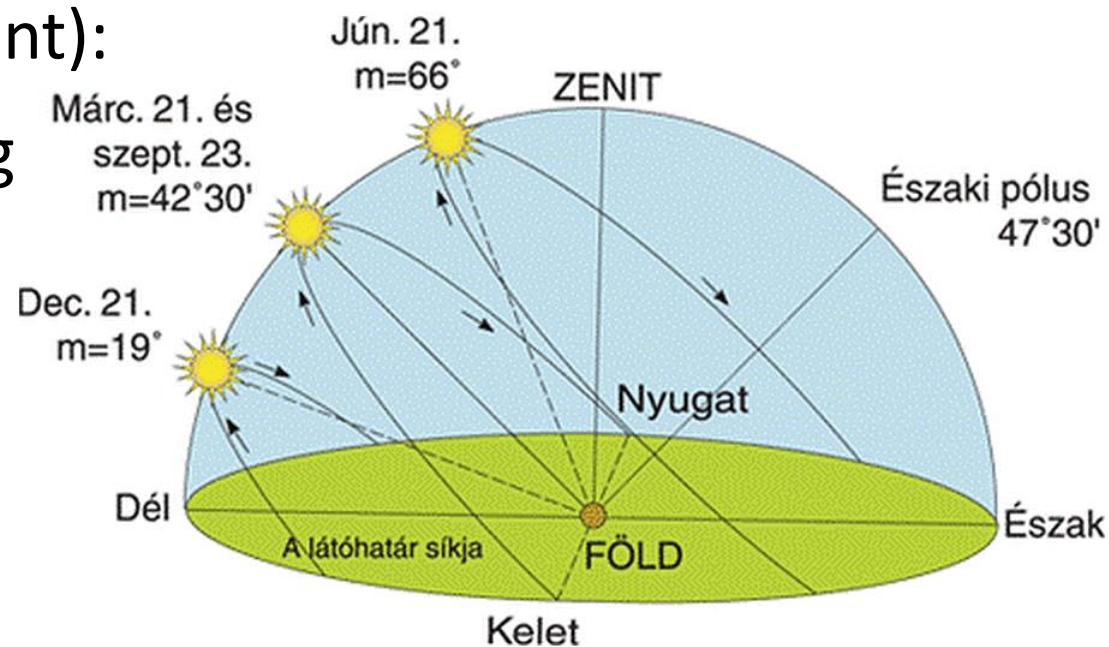
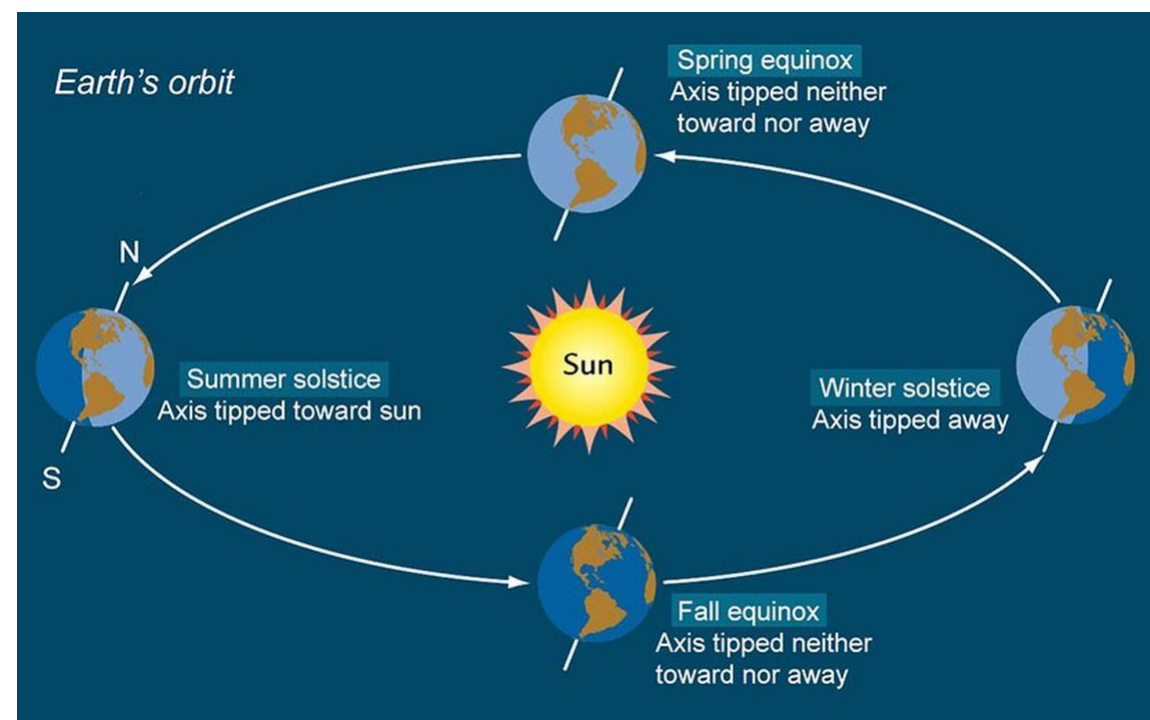
ill. a négy évszak (a Julian-naptár szerint):

→ **Tkufat nisan:** tavaszi nap-éj egyenlőség

Tkufat tammuz: nyári napforduló

Tkufat tisri: őszi nap-éj egyenlőség

Tkufat tévét: téli napforduló

Exod 12,1-2

Bo hetiszakasz

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez meg Áronhoz Egyiptom országában, mondván:

2. Ez a hónap nektek a hónapok kezdete, első ez nektek az év hónapjai között.

Négy újév: *niszán* 1, *elul* 1, *tisri* 1, *sevát* 15

Misna Ros ha-sana 1:1

אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאַחַד בְּנִיטָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלְרֹגְלִים. בְּאַחַד בְּאַלּוּל רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמְרִים, בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי. בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלִשְׁמַטִּין וְלִיּוֹבְלוֹת, לְנִטְיַעָה וְלִירְקוֹת. בְּאַחַד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן,
כְּדַבְּרֵי בֵּית שַׁמַּי. בֵּית הֵלֵל אוֹמְרִים, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ

Négy újév van: ***niszán* hónap első napján a királyok és az ünnepek [a három zarándokünnep: *peszah*, *savuot*, *szukkot*] újéve.** *Elul* hónap első napján az állatok tizedének újéve – R. Eliezer és R. Simon szerint *tisri* hónap első napján. *Tisri* hónap első napja az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. *Sevat* hónap első napja a fák újéve – Sammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint *sevat* hónap 15-e [a fák újéve].

Pészah

פסח

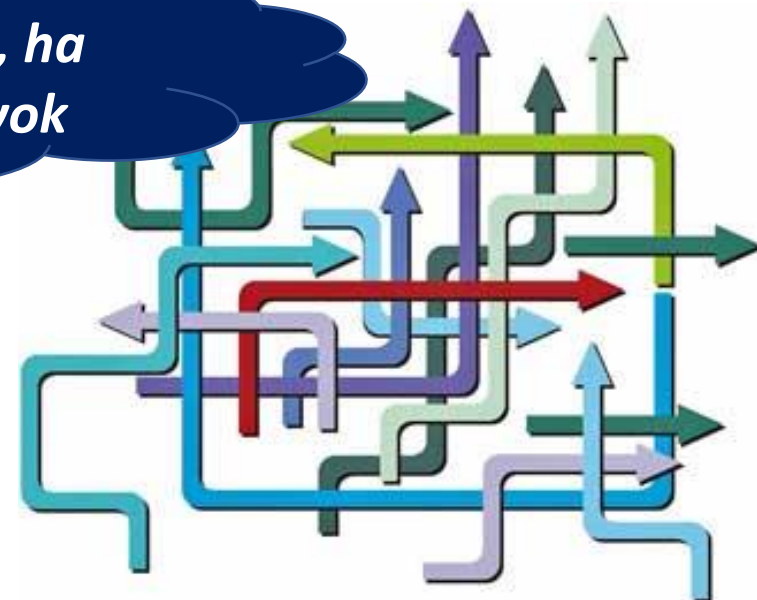
elmélet

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

Minden mindennel összefügg!

- Naptár, dátum. Narratíva.
- Bibliai és rabbinikus források.
- Magyarázatok, értelmezések, filozófia, misztika.
- Törvények (halakha), szokások (minhág), folklór, gasztronómia, liturgia.
- Iparművészeti, muzikológiai, néprajzi és antropológiai vetületek.
- Történeti fejlődés. Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal. Vallástudományi elméletek magyarázatai.

*Kérdezzenek rá, ha
valamit kihagyok*

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Időpont: héber naptár szerinti dátum.
- (Bibliai) források.
- Történeti magyarázat.
- Természeti magyarázat. Mezőgazdasági magyarázat.
- Filozófiai, misztikus stb. értelmezések.
- Vonatkozó halákhák (tórai, rabbinikus).
- Kapcsolódó szokások (minhágok). Például gasztronómia.
- Liturgiai tudnivalók.

*„Szinkrón leíró”
vallástudomány*

*Kérdezzenek rá, ha
valamit kihagyok*

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

*Kérdezzenek rá, ha
valamit kihagyok*

*Diakrón / történeti
vallástudomány*

- Történeti fejlődés.
- Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal
- Vallástudományi elméletek magyarázatai

*Összehasonlító
vallástudomány*

Valláselméletek

Időpont és narratíva

Exod 12

És szólt az Örökkévaló Mózeshez meg Áronhoz Egyiptom országában, mondván: **Ez a hónap nektek a hónapok kezdete, első ez nektek az év hónapjai között.** Szóljatok Izrael egész községéhez, mondván: E hónap tizedikén vegyen magának ki-ki egy bárányt, az atyai ház szerint, egy bárányt egy ház számára. (...) És vegyenek a vérből és tegyenek a két ajtóféltre és a felső küszöbre a házakban, amelyekben azt elköltik. És egyék meg a húst amaz éjjel, tűzön sütvé, kovásztalan kenyérrrel és keserű füvekkel együtt egyék meg azt. (...) És átvonulok Egyiptom országán ez éjjel, megölök minden elsőszülöttet Egyiptom országában embertől baromig; és Egyiptom minden istenein ítéletet végzek, én az Örökkévaló. (...) Azért legyen a vér nektek jelül a házakon amelyekben ti vagytok, és midőn látom a vért, **elkerüllek benneteket**; hogy ne legyen rajtatok pusztító csapás, midőn megverem Egyiptom országát. (...)

Időpont és narratíva

Exod 12

Legyen ez a nap nektek emlékül és ünnepeljétek azt ünnep gyanánt az Örökkévalónak, **nemzedékeiteken át**, örök törvényül ünnepeljétek azt. Hét napig kovásztalant egyetek, de már az első napra takarítsatok ki minden kovászt házaitokból, mert bárki kovászosat eszik, irtassék ki az a lélek Izraelből, az első naptól a hetedik napig. Az első napon pedig szentség hirdetése legyen és a hetedik napon szentség hirdetése legyen nálatok, semmi munka se végeztessék azokon, csak ami eledelre való bármely személynek, az egyedül készíttessék el nálatok. És őrizzétek meg *a kovásztalan kenyér ünnepét, mert ezen a napon vezettem ki seregeiteket Egyiptom országából*; azért őrizzétek meg ezt a napot nemzedékeiteken át, örök törvényül. Az első hónapban, tizennegyedik napján a hónapnak, este egyetek kovásztalant, a huszonegyedik napjáig e hónapnak, este. Hét napig kovász ne találtassék házaitokban mert mindenki, aki eszik kovászosat, irtassék ki az a lélek Izrael községéből, akár idegen, akár az ország szülötte. Semmi kovászosat se egyetek, minden lakóhelyeiteken kovásztalant egyetek. És szólította Mózes Izrael minden véneit és mondta nekik: Fogjatok és vegyetek magatoknak juhokat **családjaitok szerint és vágjátok le a peszácháldozatot**.

Jelentésrétegei חג הפסח *hag ha-peszah (passover)* חג המצות *hag ha-macot* 'a pászka ünnepe'

- Természeti: a tavaszi nap-éj egyenlőséghez kapcsolódó (újév) ünnep → tavasz
- Mezőgazdasági: 'kalász(érés) / tavasz ünnepe': *hag ha-aviv* חג האביב → korai gabona
Vö. Ima a harmatért (első nap), omer-számlálás (második naptól),
Énekek éneke (közbülső szombaton)
- Történelmi: egyiptomi kivonulás emléke: *zekher liciat Micrajim* זְכוֹר לִיְצִיאַת מִצְרַיִם
szabadságunk ünnepe: *zman herutenu* זְמַן חֵרוּתֵנוּ
- Teológiai: כָּל אָדָם חַיֵּב לִרְאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יְצָא מִמִּצְרַיִם :
„Mindenki köteles úgy tekinteni magára, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból!”
Meváltás: őseinket Egyiptomból → bennünket: Elijahu, messiási kor.

Vö. a többi zarándokünnep hasonló jelentésrétegeivel!

Jelentésrétegei חג הפסח *hag ha-peszah (passover)*
חג המצות *hag ha-macot* 'a pászka ünnepe'

A különböző
jelentésrétegek szorosan
összekapcsolódnak

Időpont: $7 = 1 + 5 + 1$, azaz $8 = 2 + 4 + 2$

Niszán hó 15-e este (előeste) kezdődik, és tart niszán hó 21-ig, ill. 22-ig.

- (Fő)ünnep: nyitó és záró ünnepnap
 - teljes munkatiltalom (kivételekkel, ld. rövidesen)
 - speciális ünnepi liturgia
 - *Hol ha-moed* (חול המועד) / félünnep / kis ünnep
 - nincs (vagy részleges) munkatiltalom
 - liturgia hétköznapi és ünnepi elemekkel
- viszont az ünnepre jellemző előírások (kovászos tilalma) végig érvényesek*
- *Jom tov seni sel galujot* – a diaszpórabeliek (galutbeliek) második napja az empirikus naptármeghatározás egykori bizonytalanságai miatt.
Megduplázott nyitó ünnep és megduplázott záró ünnep, összesen 8 nap.

Tórai források: zarándokünnepek

Ünnepek: חג \ יום טוב \ מועד – *hag, jom tov, moed*

Tórai ünnepek:

- szombat és újhold
- félelmetes napok / *jamim noraim* (יָמִים נּוֹרָאִים): *ros hasana* és *jom kippur*.
- három zárándokünnep: *peszah, savuot, szukkot* (+ *smini aceret*)

Deut 16,16-17: *Háromszor az évben jelenjék meg minden férfi közüled az Örökkévaló, a te Istened színe előtt azon a helyen, amelyet kiválaszt: a kovásztalan kenyér ünnepén, a hetek ünnepén és a sátrak ünnepén. És ne jelenjék meg az Örökkévaló színe előtt üresen: ki-ki keze ajándéka szerint, az Örökkévaló a te Istened áldása szerint, amelyet adott neked.*

- Hol ha-moed (חול המועד): köztes napok, félünnep.

Halákhák: munkatiltalom az öt tórai ünnepen

(*peszah, savuot, ros ha-sana, jom kippur, szukkot*)

Lev 23,3:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לַד' בְּכֹל מוֹשְׁבֵי תֵיכֶם

Hat napon át munkálkodjatok, a hetedik nap *sabbat-sabbaton*, szent gyülekezés napja, semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek: az Örökkévalónak szombatja legyen az minden lakhelyeteken.

Lev, 23,7 (21, 35, 36):

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ

Az első napon szent gyülekezések legyen, semmi munkát (*melekheth avoda*) ne végezzetek.

Ex 12,16:

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אָדָם אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכֹל נַפְשׁ הוּא לַבַּדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם

Az első napon pedig szent gyülekezések legyen, és a hetedik napon is szent gyülekezések legyen; azokon semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek, egyedül csak amit megesszik minden lélek, azt lehet elkészíteni.

Halákhák: munkatilalom tórai ünnepeken

- A szombati 39 *melakha* (főmunka) tilalma ünnepnap is érvényes, *de*
- *kivétel*: szabad az, ami *okhel nefes* („eledel a léleknek”),
ill. ami az ünnep örömét emeli:
 - ✓ főzés, ételkészítés (amit nem lehet előre elkészíteni)
 - ✓ tűzgyújtás meglévő tűzről
 - ✓ közterületen cipelés
- + az ünnep örömét emelni (cigi stb.)
- *Eruv tavsilin*: főzés péntekre eső ünnepről szombatra.
- Félünnepek halákhái: ünnep is, és nem is.

Imarend, liturgia

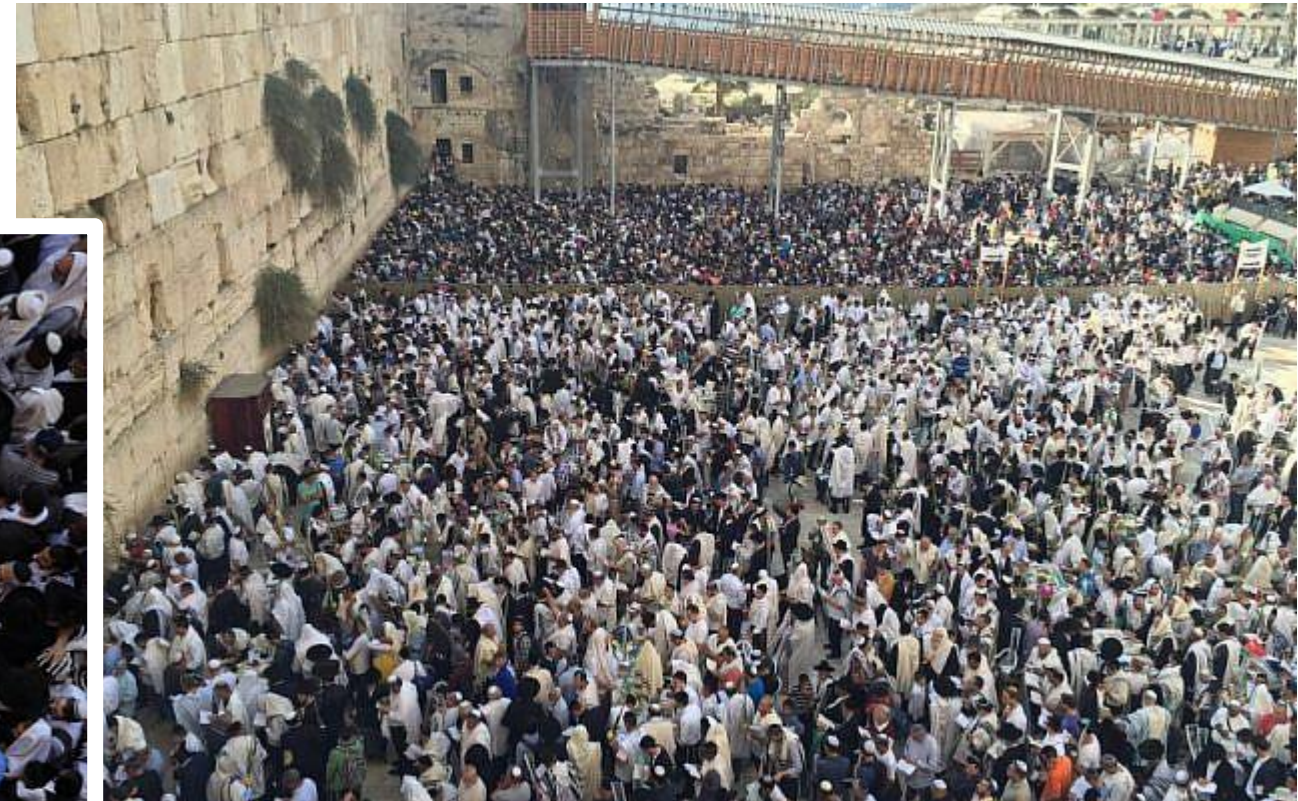
- *Hallel* (Ps. 113–118 zoltárfüzér)
utolsó 6 napon „fél Hallél”
- *Amida* zarándokünnepi változata
Muszaf (napi negyedik ima: „hozzáadott” *Amida*)
Első nap muszafjakor: [Ima a harmatért](#) ([Tal ten](#))
- Ünnepi betoldások, pl. *Jaale ve-javo*,
pl. a bencsolásban (asztali áldásban) is
- Kohaniták áldása (*düchenolás*, Num 6,24–26)
- Énekek éneke (*Sir hasirim*) pl. *sabbat hol ha-moed*-kor.

Tömegees kohanitaáldás manapság a Siratófalnál

<https://www.timesofisrael.com/tens-of-thousands-flock-to-western-wall-for-priestly-blessing-2/>

Halákhák: kovászos tilalma

Hamec – maca (חֵמֶץ – מַצָּה / jid. *homec* – *macesz*)

Ex 12,15-20: Hét napig egyetek kovásztalan kenyeret (*macot* / *macesz*); még az első napon **takarítsátok el a kovászt** (*szeor*) házaitokból, mert aki kovászos (*hamec* / *homec*) **eszik** az első naptól fogva a hetedik napig, az olyan lélek irtassék ki Izraelből (*karet*). Az első napon pedig szent gyűlések legyen, és a hetedik napon is szent gyűlések legyen; azokon semmi munkát ne tegyetek, csak ami eledelére való minden embernek, csak azt lehet elkészítenetek. Tartsátok meg a kovásztalan kenyér ünnepét, mert azon a napon hoztam ki a ti seregeiteket Egyiptom földéről; tartsátok meg hát ezt a napot nemzetségről nemzetségre, örök törvényként. Az első hónapban, a hónapnak tizennegyedik napján este **egyetek** kovásztalan kenyeret, a hónap huszonegyedik napjának estjéig. Hét napon át ne találtassék kovász a ti házaitokban, mert aki kovászos eszik, az a lélek ki lesz irtva Izrael gyülekezetéből, akár jövevény, akár az ország szülöttje legyen. Semmi kovászos ne egyetek, minden lakóhelyeteken kovásztalan kenyeret egyetek.

Halákhák: kovászos tilalma

Hamec: öt gabonafajta (búza, árpa, rozs, zab, tönköly),
ha „megerjedt”: azaz vízzel érintkezett min. 18 percig.

Tilos:

- enni (אֲכִילָה, *akhila*)
- hasznot húzni belőle (הַנְּאָה, *hanaa*)
- birtokolni / tulajdonolni

Pészah előtt:

- meg kell keresni (בְּדִיקַת חֵמֶץ, *bedikat hamec*)
- semmisnek kell nyilvánítani (בְּטוּל חֵמֶץ / בִּיטוּל חֵמֶץ, *bitul hamec*)
- el kell égetni vagy távolítani (בְּעוֹר חֵמֶץ / בִּיעוֹר חֵמֶץ, *biur hamec*)
- el lehet adni (מְכִירַת חֵמֶץ, *mekhirat hamec*)

Halákhák: kovászos tilalma

כשר לפסח \ כשר של פסח (*kaser le-peszah*)

- *Taarovet hamec* (תַּעְרוּבַת חֶמֶץ / תַּעְרוּבַת חֶמֶץ)
- *Macesz* (pászka): *kaser le-peszah* (18 perc)

<https://www.youtube.com/watch?v=-sWxkP-qsGc>

- *Maca smura* (מִצָּה שְׂמוּרָה). Gépi macesz. *Maca asira* (מִצָּה עֲשִׂירָה).
- Macesz-liszt, maceszgombóclevés, *brokkolás*.
- *Kitnijot* (קִטְנִיּוֹת): hüvelyesek + rizs, kukorica, mogyoró az askenázi világban.

Pészah פֶּסַח a gyakorlatban

Pészah a gyakorlatban: pészah előtti időszak

A négy különleges szombat

Pészah előtt, purim előtt és után négy különleges szombat:

- **Sabbat sekalim** (שְׁקָלִים): Ex 30,11-16
- **Sabbat zakhor** (זְכוֹר): Deut 25,17-19
- **Sabbat para** (פָּרָה): Num 19,1-22
- **Sabbat ha-hodes** (הַחֹדֶשׁ / הַחֹדֶשׁ): Ex 12,1-20

Niszán hónap: חֹדֶשׁ הָאָבִיב (*hodes ha-aviv*, a tavasz / kalászérés hónapja).

Sabbat ha-gadol (שַׁבַּת הַגָּדוֹל): a pészah előtti szombat

- a rabbi hagyományos két *dróse*-ja egyike.

Pészah a gyakorlatban: a megelőző napok

Előkészületek:

- takarítás, pészahi edényeket előveszik, kikaserolják, pészahra kóser ételek bevásárlása...

Erev peszah (pészah előtti nap):

niszán hónap 14-e

- Széderest előtti este, rögtön naplemente után hamecet keresünk:

בְּדִיקַת חֶמֶץ (*bdike / bedikat hamec*): gyertyafény, tollseprű, áldás.

- Rögtön utána + reggel is semmisnek nyilvánítjuk, amit találtunk: בְּטוּל חֶמֶץ (*bittul hamec*).

- *Homec*-fogyasztás tilalma (4. óra), *homec* eladása (5. óráig) (tórailag: 6. óráig = dél).

- Nagyobb mennyiségű maceszt eladjuk: מְכִירַת חֶמֶץ (*mekhirat hamec*)

- Kis maradékot elégetjük, megsemmisítjük (vízben, szélben, tűzben):

בְּעוּר חֶמֶץ (*biur hamec*), legkésőbb a halákhikus dél előtt egy (halákhikus) órával.

- Elsőszülöttek böjtje, kivéve ha van סְעוּדַת מִצְוָה (*szeudat micva*).

- Hamecet *már* nem lehet enni, maceszt *még* nem lehet enni.

**És ha erev pészah
sábeszre esik... ☹️**

Pészah a gyakorlatban: a széder / széderest

- סדר (szeder, 'rend'): az ünnep rendje a *Haggadában* leírva:

Haggada sel peszah הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח *haggada* = 'elbeszélés'

- Otthoni ünnep. Vendégek: „aki éhezik, jöjjön, és egyen velünk”
- Oldalra dőlve. Kitli (halotti ruha) a szédervezetőn.
- *Ma nistana*:
Négy kérdés, amire a négy „fiú” intelligenciája szerint kell válaszolni.
- Ex 13,8: „És meséld el fiadnak...”
וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה לִי ד' בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם

Pészah a gyakorlatban: a széder / széderest

- Négy pohár bor és a négyes szám jelentősége általában
- Széder-tál és körülötte:
3 macesz, sült tojás (*beca*) és csont (*zeroa*), sós víz, *karpasz* (zöldség), *maror* (keserűgyökér), *haroszet* („agyag”), *hazeret* (keserűfű), (*narancs*)
- Főtt tojás: *ab ovo usque ad mala*
- Tíz csapás felsorolása
- Eljahu pohara
- Második este: *omer*-számlálás

Pészah a gyakorlatban

- Szédertál

A négy fiú

A bölcs (חכם), a gonosz (רשע), az együgyű (תם) és aki kérdezni se tud (נשאינו יודע לשאל).

The Four COVID Personality Types
(spotted at the local grocery store)

חכם

רשע

תם

נשאינו יודע לשאל

Különböző korokban különböző módokon ábrázolva

The Four Sons

The Wise Child

The Wicked Child

The Simple Child

The Child Who Doesn't Know How To Ask A Question

Minhágok, szokások, folklór, gasztronómia

- Brokkolás vagy maceszgombóclevés?
- Hal nem? Csirke nem?
- A kivonulás eljátszása
- Pészahi dalok
- Narancs a szédertálon

Peszah első napjától:

- Omer-számlálás סְפִירַת הָעֹמֶר / סְפִירָה *szefirat ha-omer / szefira*

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: április 6., szerda éjfél (23:59).

Tanszéder

? (t.b.c.)

Készüljenek *(persze, csak ha akarnak)*

- Ünnepi öltözet, férfiaknak fejfedő
- Ünnepi terített asztal
- Serleg
- 4 pohárnyi bor vagy szőlőlé
- 3 tábla macesz (pászka)
- 1 db retek vagy petrezselyem
- torma vagy salátalevél
- 1 főtt tojás
- 1 tálka sós víz
- kancsó víz + tál + törölköző

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő csütörtökön!*